

УДК 330.15: 338.2

О. К. Яковлєв

О. В. Сафонов

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

АНАЛІЗ МАКРОРЕГІОНАЛЬНОЇ ТА СУБРЕГІОНАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

У статті досліджується енергетична безпека, аналізуються її особливості на макрорегіональному та субрегіональному рівнях. Проаналізовані причини виникнення енергетичної загрози. Зроблені висновки про можливість на світовому рівні створити умови для забезпечення енергетичної безпеки у більшості країн світу.

Ключові слова: енергетична безпека, макрорегіони, субрегіони, енерго-ефективність.

Енергетична безпека окремих країн світу і їх загальна безпека на субрегіональному та макрорегіональному рівні на протязі багатьох років викликає гострі дискусії у наукових та політичних колах. Сформувалась дуже стійка думка, що енергетична безпека кожної країни перш за все залежить від наявності природних непоновлюваних енергетичних ресурсів (нафта, газ та вугілля) у кожній країні за рахунок імпорту цих ресурсів або за рахунок власних ресурсів. Також є дуже суттєвим потенціал альтернативних поновлюваних та непоновлюваних енергетичних джерел у кожній країні, але поки що він займає дуже невелику частку у енергетичному балансі і має незначний вплив на енергетичну безпеку країни. Це відбувається через занадто високу вартість виробництва енергії з цих ресурсів. Тому сьогодні все більшу увагу приділяють таким проблемам, пов'язаним із розробкою нових родовищ енергоресурсів, ціноутворенням на енергетичні ресурси на світових ринках (зокрема нафти, газу та вугілля), окремо виділяють також адекватність ціноутворення на транспортування цих ресурсів та транзит, довго- та короткострокове зберігання цих ресурсів тощо. Все це, особливо що стосується ціноутворення, більшою мірою носить рекомендований характер, наприклад, з боку Енергетичної Хартії, а не чітко регламентовані дії з урахуванням усіх інтересів як країн-експортерів, так і країн-транзитерів та країн-імпортерів цих ресурсів. Тобто немає єдиної незалежної контролюючої міжнародної організації, яка б могла вирішити багато питань стосовно енергетичної безпеки кожної країни-учасниці на світовому ринку енергетичних ресурсів. Наслідком цього є постійні протиріччя між країнами, які все частіше вирішуються за допомогою силових дій. Таким чином, енергетична безпека кожної країни — це питання наднаціональне, тому що політика «багатостандартності» по відношенню до різних гравців на міжнародному ринку енергоресурсів призводить до силових конфліктів, результатом яких є часткове або суттєве знищення енергетичних ресурсів, перебої у нормальному функціонуванні ринків тощо.

Тому необхідно проаналізувати стан енергетичної безпеки на макро- та субрегіональному рівні у до- та післякризовий періоди і виявити стійкі чинники впливу на енергетичну безпеку кожної країни.

Дуже істотний вклад у проблему енергетичної безпеки зробили такі економісти: І. А. Башмаков, С. В. Жуков, Л. І. Іршинська, А. А. Конопляник, В. О. Крюков, А. М. Мастепанов, тощо. Також особливий вклад у дослідження даних проблем внесли закордонні вчені-економісти: А. Грінспен, Д. Єргін, К. Ж. Кемпбелл, Ф. Робеліус, А. Сальвадор, П. Старк, Е. Стівен, Л. Б. Е. Стюарт, М. К. Хорн, А. Хейман.

Мета даної статті полягає у аналізі до- та післякризового (2006–2010 роки) стану енергетичної безпеки країн на макро- та субрегіональному рівні.

Енергетична безпека країни — це такий стан, при якому країна володіє енергетичними ресурсами у такій кількості та якості, які б дозволили забезпечити внутрішнє споживання країни у сьогоdnішній час та у майбутньому. Тому слід окреслити схему, яка б характеризувала, по-перше, напрямки дослідження, а по-друге, більш чітко виокремила чинники, які впливають на формування енергетичної безпеки країни на макро- та субрегіональному рівні (рис. 1).

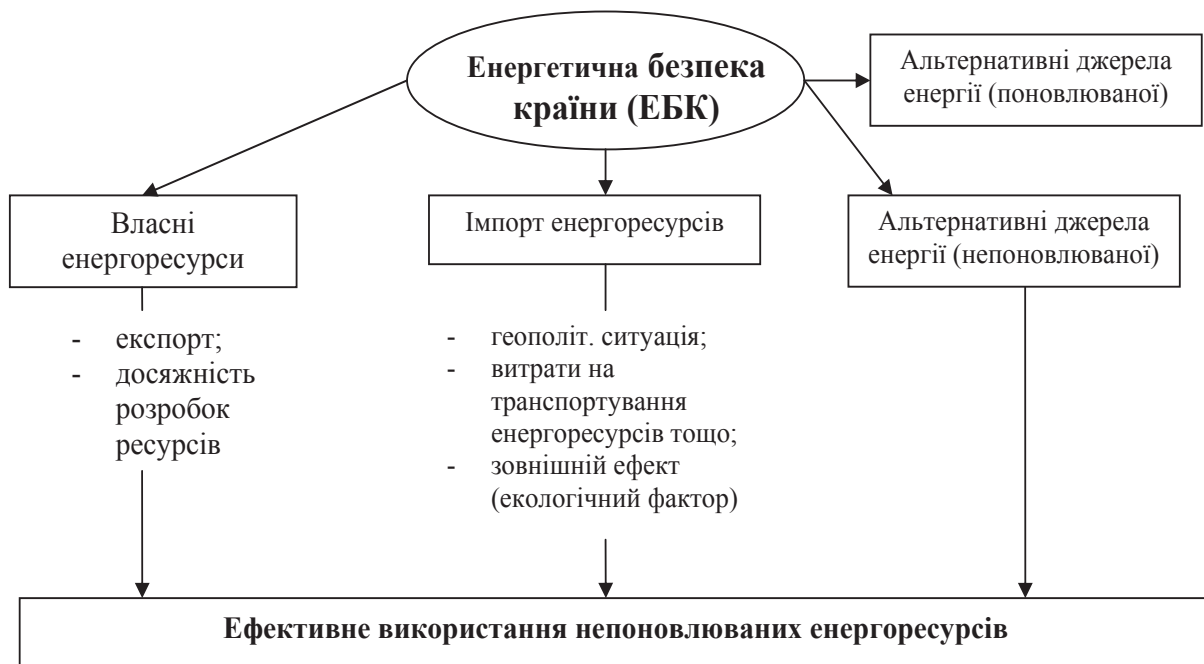

Рис. 1. Основні чинники енергетичної безпеки країни

Для більш глибокого аналізу проблеми енергетичної безпеки слід проаналізувати взаємозалежність торговельного балансу країн взагалі та виявити складову частку енергетичних ресурсів у сукупній торгівлі товарами, а саме у торговельному балансі країн. Нижченаведені дані у таблиці 1 показують динаміку сукупної торгівлі товарів та торгівлі енергоресурсами в СНД у цілому в порівнянні із ЄС, та по окремих субрегіонах СНД (Східна Європа, Південний Кавказ, Центральна Азія та Росія) за 5 років (з 2006 по 2010 роки). Це дасть нам можливість проаналізувати вплив фінансової

складової енергетичних ресурсів на торговельний баланс ЄС та СНД взагалі та його субрегіонів, а також виявити вплив на економічне становище у цих субрегіонах.

Таблиця 1

Сукупна торгівля товарів та енергоресурсів (у поточ. цінах (млн дол. США))¹

Макрорегіон	Субрегіон	Потік	2006	2007	2008	2009	2010	Темп приросту (до поп. року), %	Темп приросту (2006–2010), %
СНД	Росія	Експ.	303551	354403	471606	303388	400132	31,89	31,82
		Імп.	164281	223486	291861	191803	248738	29,68	51,41
		Ен. експ.	189887	217375	307830	190042	253302	33,29	33,40
		Ен. імп.	2035	2768	4685	3294	5600	70,01	175,18
	Східна Європа	Експ.	59154	74913	101116	62374	78286	25,51	32,34
		Імп.	70083	93001	129815	77334	99634	28,84	42,17
		Ен. експ.	10119	11148	16449	10107	10767	6,53	6,40
		Ен. імп.	20685	26782	37919	26634	32128	20,63	55,32
	Південний Кавказ	Експ.	14936	23653	33138	22941	29070	26,72	94,63
		Імп.	11139	14528	18303	14201	15625	10,03	40,27
		Ен. експ.	12039	20190	28519	19850	25165	26,78	109,03
		Ен. імп.	1677	1542	1845	1325	1666	25,74	-0,66
	Центральна Азія	Експ.	53313	67505	96682	61614	80529	30,70	51,05
		Імп.	34271	47959	60111	49842	49869	0,05	45,51
		Ен. експ.	26428	31799	48972	33467	46900	40,14	77,46
		Ен. імп.	3553	4615	5857	2947	5248	78,08	47,71
	Всього	Експ.	430954	520474	702542	450317	588017	30,58	36,45
	Всього	Імп.	279774	378974	500090	333180	413866	24,22	47,93
	Всього	Ен. експ.	238473	280512	401770	253466	336134	32,62	40,95
	Всього	Ен. імп.	27950	35707	50306	34200	44642	30,53	59,72
ЄС	Всього	Експ.	4590995	5347055	5922220	4594325	5153225	12,17	12,25
	Всього	Імп.	4830575	5613560	6299370	4746820	5356030	12,83	10,88
	Всього	Ен. експ.	268657	299127	420363	259286	328767	26,80	22,37
	Всього	Ен. імп.	621858	678330	970628	596399	734929	23,23	18,18

Як свідчать дані таблиці 1 за 2006–2010 роки, незважаючи на фінансову кризу 2008–2009 років, сукупний експорт товарів у ЄС та СНД зростає постійно. Так, наприкінці 2010 року цей показник сягнув значення 36,45 % по відношенню до 2006 року. У ЄС цей показник був значно менший і склав за цей же період 12,25 %. Хоча втрати під час світової фінансової кризи обох макрорегіонів у відсотковому значенні були приблизно однакові, але у ЄС ця криза викликала ускладнення, які відобразились на дуже повільному темпі приросту у експортній статті торговельного балансу на 12,25 % порівняно з 36,45 % у СНД.

Виходячи з другої частини таблиці 1, де аналізуються показники торгівлі енергетичними ресурсами у країнах СНД та ЄС у 2006–2010 роках,

¹ Розраховано авторами на підставі: WTO International Statistics Annual Reports 2007–2011.

спостерігається тенденція постійного зростання експорту та імпорту енергоресурсів у фінансовому відношенні, крім 2009 року, внаслідок світової фінансової кризи. Саме за цей рік торгівля енергоресурсами в усіх торговельних потоках, як у експорті, так і у імпорті, знизилась на 36,91 % та на 32,02 %, відповідно, у СНД, та на 38,32 % і на 38,56 % у ЄС. Також можна відмітити, що за п'ять років (2006–2010) темпи приросту у торгівлі енергоресурсами як в СНД, так і в ЄС суттєво випереджають темпи приросту їх загальної торгівлі. Це може вказувати на залежність економік цих макрорегіонів від енергоресурсів, що може призвести до ефекту «голландської хвороби» у країнах-експортерах енергоресурсів макрорегіону СНД, та на низький стан енергетичної безпеки у країнах-імпортерах енергоресурсів макрорегіонів СНД та ЄС.

Аналізуючи дані таблиці 2, можна зробити висновок про те, що доля енергоносіїв у сукупній торгівлі товарами у фінансовому відношенні незалежно від цінового фактору, чи фактору економічного зростання, неухильно зростає. Так, доля енергоресурсної фінансової складової у СНД за п'ять років не тільки не знижувалась, а навпаки, постійно зростала по експорту на 3,3 %, а по імпорту — на 7,97 %, і складала, відповідно, від 55,34 % до 57,16 % та від 9,99 % до 10,79 %, відповідно. У ЄС ці дані мають таку ж саму тенденцію: по експорту зростання на 9,02 %, а по імпорту — на 6,59 %, що, відповідно, складають від 5,85 % до 6,38 % у загальному експорті товарів, та від 12,87 % до 13,72 % у загальному імпорті товарів.

Таблиця 2

Доля торгівлі енергоресурсами у сукупній торгівлі товарами (в %)

Макрорегіон	Субрегіон	Потік	2006	2007	2008	2009	2010	Темп приросту (до поп. року), %	Темп приросту (2006–2010), %
СНД	Росія	Експ.	62,56	61,34	65,27	62,64	63,30	1,06	1,20
		Імп.	1,24	1,24	1,61	1,72	2,25	31,09	81,75
	Східна Європа	Експ.	17,11	14,88	16,27	16,20	13,75	–15,12	–19,60
		Імп.	29,52	28,80	29,21	34,44	32,25	–6,37	9,25
	Південний Кавказ	Експ.	80,60	85,36	86,06	86,53	86,57	0,05	7,40
		Імп.	15,06	10,61	10,08	9,33	10,66	14,28	–29,18
	Центральна Азія	Експ.	49,57	47,11	50,65	54,32	58,24	7,22	17,49
		Імп.	10,37	9,62	9,74	5,91	10,52	77,98	1,51
	Всього	Експ.	55,34	53,90	57,19	56,29	57,16	1,56	3,30
ЄС	Всього	Імп.	9,99	9,42	10,06	10,26	10,79	5,08	7,97
	Всього	Експ.	5,85	5,59	7,10	5,64	6,38	13,05	9,02
	Всього	Імп.	12,87	12,08	15,41	12,56	13,72	9,21	6,59

Таким чином, можна стверджувати, що, по-перше, фінансова складова енергоресурсів торговельного балансу проаналізованих країн має значний вплив як на торговельний баланс взагалі, з точки зору вагомості

його цінового значення, так і на економічне становище країни, як країн-експортерів, такі країн-імпортерів.

По-друге, баланс між енергетичною безпекою і небезпекою у проаналізованих країнах не залежить від цін на енергоресурси, про що свідчить постійне зростання як у експорті, так і у імпорті енергоресурсів у СНД і ЄС, при майже постійному щорічному (крім 2009 року) зростанні цін на світовому ринку енергоресурсів.

По-третє, країни, що експортують енергоресурси, мають позитивний загальний торговельний баланс. Але негативним є те, що в основному тільки за рахунок енергоресурсів країни-експортери в СНД мають позитивне сальдо торговельного балансу, що спричиняє ефект «голандської хвороби».

Список літератури

1. Ишкин В. Энергетическая безопасность — одна из основ безопасности страны. //Панорама. — 2007. — № 1. // Document HTML. — <http://www.connect.ru/article.asp?id=7411>
2. Чапалыга А. Л. Региональная группировка стран мира. — Document HTML. — <http://geo.1september.ru/articlef.php?ID=200300207>
3. British Petroleum — World Energy Statistical Review. — June, 2011. — Document HTML. — <http://www.bp.com>
4. WTO International Statistics Annual Reports 2007–2011. — Document HTML. — http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm

А. К. Яковлев

О. В. Сафонов

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

АНАЛИЗ МАКРОРЕГИОНАЛЬНОЙ И СУБРЕГИОНАЛЬНОЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ПУТИ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ

Резюме

В статье исследуется энергетическая безопасность, анализируются ее особенности на макрорегиональном и субрегиональном уровнях. Проанализированы причины возникновения энергетической угрозы. Сделаны выводы о возможности на мировом уровне создать условия для обеспечения энергетической безопасности в большинстве стран мира.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, макрорегион, субрегион, энергоэффективность.

O. Yakovlev

O. Safonov

Odessa National University named II Mechnikov

ANALYSIS OF MACRO-REGIONAL AND SUB-REGIONAL ENERGY SECURITY AND WAYS TO IMPROVE

Summary

The article deals with energy security, particularly in its analysis of macro-regional and sub-regional level. Analyzed the causes of threats to energy. Conclusions about the possibility of creating conditions for ensuring energy security in most countries around the world.

Key words: energy security, macroregion, subregion, energy efficiency.